

Jaarverslag 2011

Stichting Pensioenfonds HAL

Rotterdam

Inhoud

Algemene gegevens	3
Samenstelling Bestuur, Directie en Deelnemersraad etc.	4
Meerjarenoverzichten van kengetallen en kerncijfers	5
Jaarverslag	7
Bestuursverslag	8
Ontwikkelingen	10
Vooruitzichten	15
Jaarrekening	16
Balans	17
Staat van baten en lasten	19
Kasstroomoverzicht	21
Actuariële en bedrijfstechnische analyse	22
Toelichting op de balans en de staat van baten en lasten	23
Overige gegevens	40
Resultaatbestemming	40
Vaststelling	40
Financiële overeenkomst met sponsor	40
Verslag van het Verantwoordingsorgaan	41
Actuariële verklaring	42
Accountantsverklaring	44

Algemene gegevens

Samenstelling Bestuur, Directie, Deelnemersraad etc.

1 Bestuur

Aangewezen door de Raad van Commissarissen van HAL Holding N.V.

M.F. Groot	voorzitter	periodiek aftredend per 31-12-2015
S.E. Eisma	lid	periodiek aftredend per 31-12-2013

Gekozen door de deelnemers

A.C. Snelleman	secretaris	periodiek aftredend per 31-12-2013
J.N. van Wiechen	lid	afgetreden per 31-12-2011
R.L. de Visser	lid	periodiek aftredend per 31-12-2015

2 Directie

R. Kers	directeur	sinds 14-12-2001
F.A.C. van der Vis	directeur	afgetreden per 03-11-2011
T.L. van der Hoeven	directeur	sinds 03-11-2011

3 Deelnemersraad

H. Gierman	voorzitter	periodiek aftredend per 31-12-2013
A.S. Vink	secretaris	periodiek aftredend per 31-12-2013
C. Bax	lid	periodiek aftredend per 31-12-2013
J.J. de Haan	lid	periodiek aftredend per 31-12-2013
J.P. de Wit	lid	overleden 01-02-2011

4 Verantwoordingsorgaan

J.B. van Marwijk Kooij	voorzitter	periodiek aftredend per 31-12-2013
J.L.M. Van Meerbeeck	voorzitter	afgetreden per 01-09-2011
H. Gierman		periodiek aftredend per 31-12-2013
C. Bax		periodiek aftredend per 31-12-2013
J.J. de Haan		periodiek aftredend per 31-12-2013
A.S. Vink		periodiek aftredend per 31-12-2013
J.P. de Wit		overleden 01-02-2011

5 Accountant

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. te Rotterdam

6 Actuaris

Towers Watson te Rotterdam

Meerjarenoverzichten van kengetallen en kerncijfers

	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002
DEELNEMERS										
Aantallen										
Deelnemers (actieve)	42	41	38	38	34	33	30	34	40	40
Gewezen deelnemers	260	297	320	352	393	427	474	524	598	675
Ouderdomspensioen	1.167	1.175	1.209	1.230	1.238	1.265	1.284	1.272	1.243	1.218
Nabestaandenpensioen	535	526	524	520	542	531	529	533	516	514
Arbeidsongeschiktheidspensioen	1	1	1	1	1	1	1	1	-	-
<i>Totaal deelnemers</i>	2.005	2.040	2.092	2.141	2.208	2.257	2.318	2.364	2.397	2.447
Bedragen x € 1.000										
<i>Pensioenuitkeringen</i>										
Ouderdomspensioen	2.365	2.450	2.622	2.673	2.806	2.932	3.050	3.139	3.172	3.183
Nabestaandenpensioen	1.781	1.847	1.869	1.924	1.987	2.003	2.075	2.081	1.899	1.920
Arbeidsongeschiktheidspensioen	3	3	2	2	2	2	2	1	-	-
<i>Totaal pensioenuitkeringen</i>	4.149	4.300	4.493	4.599	4.795	4.937	5.127	5.221	5.071	5.103
Gratificaties	852	854	867	874	890	898	906	902	878	779
<i>Toegekende pensioenaanpassing*</i>	2,33%	1,38%	0,40%	2,53%	1,48%	1,25%	1,45%	0,82%	1,59%	3,24%

* Het Fonds heeft geen ambitie om jaarlijks toeslagen te geven op pensioenrechten en pensioenaanspraken. Het Bestuur besluit jaarlijks of een toeslag wordt verleend, rekening houdend met de financiële positie van het Fonds (toeslagmatrix B).

	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002
FINANCIËLE KERNCIJFERS										
Bedragen x € 1.000										
Beleggingsopbrengsten										
Directe opbrengsten	1.182	1.420	1.456	1.869	2.328	2.512	2.762	3.632	3.804	4.189
Indirecte opbrengsten	(12.165)	10.570	23.038	(40.435)	4.301	15.874	16.706	9.703	9.432	(9.980)
Kosten	(5)	(7)	(9)	(9)	(8)	(7)	(8)	(6)	(15)	(16)
<i>Totaal beleggingsopbrengsten</i>	(10.988)	11.983	24.485	(38.575)	6.621	18.379	19.460	13.329	13.221	(5.807)
Performance										
Aandelen	-17,45%	15,73%	41,86%	-45,17%	5,24%	24,42%	28,16%	16,23%	19,92%	-18,71%
Obligaties	7,03%	2,80%	6,14%	6,40%	3,45%	0,59%	3,79%	7,17%	5,52%	8,36%
Obligatiefondsen	-%	-0,31%	8,49%	2,86%	1,90%	-1,89%	5,12%	-%	-%	-%
Hypothecaire leningen	3,76%	3,66%	3,32%	3,31%	3,32%	3,63%	3,28%	4,36%	5,05%	5,07%
Deposito's en liquide middelen	1,90%	1,87%	2,28%	3,79%	4,05%	3,29%	1,92%	1,87%	2,13%	3,29%
'Total return'	-8,56%	9,84%	23,56%	-25,93%	4,42%	13,16%	15,37%	11,12%	11,95%	-4,60%
Beleggingsportefeuille										
Aandelen	65.022	78.770	71.785	50.604	92.300	87.713	74.606	57.361	58.237	50.079
Obligaties	33.997	37.415	37.519	42.007	42.692	43.531	49.062	57.899	53.678	56.309
Obligatiefondsen	-	-	11.493	10.594	10.299	10.107	10.301	-	-	-
Hypothecaire leningen	728	1.120	1.130	1.139	1.154	1.169	2.045	2.521	1.804	2.240
Deposito's en liquide middelen	14.120	13.255	2.540	1.358	4.043	9.943	4.629	9.853	7.154	1.744
<i>Totaal beleggingen</i>	113.867	130.560	124.467	105.702	150.488	152.463	140.643	127.634	120.873	110.372
Overige activa en passiva	91	296	177	537	575	(1.695)	984	1.530	1.847	2.052
Totaal aanwezig vermogen	113.958	130.856	124.644	106.239	151.063	150.768	141.627	129.164	122.720	112.424
Technische voorzieningen	61.052	56.871	56.626	56.676	51.694	66.338	69.070	71.867	74.308	71.578
Stichtingskapitaal en reserves	52.906	73.985	68.018	49.563	99.369	84.430	72.557	57.297	48.412	40.846
Solvabiliteit										
Dekkingsgraad *	187%	230%	220%	187%	292%	227%	205%	180%	165%	157%
Rentetermijnstructuur	2,68%	3,34%	3,70%	3,80%	4,70%	2%	2%	2%	2%	2%

* Met ingang van 1 januari 2007 worden de technische voorzieningen vastgesteld op basis van de rentetermijnstructuur. Tot en met het boekjaar 2006 zijn de technische voorzieningen vastgesteld op basis van een vaste rekenrente van 2%.

Jaarverslag

Bestuursverslag

1 Inleiding

Voor u ligt het verslag over het 74^e boekjaar van Stichting Pensioenfonds HAL (het "Fonds"), opgericht op 15 december 1937 en statutair gevestigd te Rotterdam.

Het Fonds heeft ten doel het verstrekken van pensioenen en andere uitkeringen aan deelnemers en gewezen deelnemers en hun nabestaanden. Het Bestuur van het Fonds zet zich voor deze doelstelling in door een solide financieel beheer te voeren, waardoor de verplichtingen ten opzichte van de fondsleden nu en in de toekomst nagekomen kunnen worden tegen voor de werkgever redelijke kosten.

2 Bestuur

2.1 Bestuur

Het Bestuur kwam gedurende het boekjaar 2011 tweemaal in vergadering bijeen. Onder meer de volgende onderwerpen kwamen aan de orde:

- het vaststellen van de jaarrekening 2010;
- het beleggingsbeleid, continuïteitsanalyse en stress-scenario's;
- de administratie- en beleggingskosten;
- de Actuarieel Bedrijfstechnische Nota;
- de benoemingen van Bestuur en Directie;
- de wijziging van statuten en reglementen;
- deskundigheidsbevordering;
- het vaststellen van de pensioenaanpassing per 1 januari 2012;
- het toekennen van een kerstgratificatie.

Op 31 december 2011 liep de bestuurstermijn van de heren Groot en Van Wiechen af. De heer Groot is door de Raad van Commissarissen van HAL Holding N.V. herbenoemd als voorzitter van het Fonds. De heer Van Wiechen heeft aangegeven zich niet herkiesbaar te stellen. Wij willen de heer Van Wiechen bedanken voor de bijdragen die hij heeft geleverd aan de ontwikkelingen van het Fonds. Door de deelnemers is de heer R.L. de Visser als bestuurslid voorgedragen. De Nederlandsche Bank heeft met deze voordracht ingestemd. De bestuurstermijn van de heer De Visser vangt aan op 1 januari 2012.

Het afgelopen jaar zijn aan het Fonds geen dwangsommen of boetes opgelegd. Er zijn door De Nederlandsche Bank N.V. (DNB) geen aanwijzingen aan het Fonds gegeven, noch is een bewindvoerder aangesteld of is bevoegdheidsuitoefening van organen van het Fonds gebonden aan toestemming van de toezichthouder. De vermogenspositie is zodanig dat er geen lange- of kortetermijnherstelplan van toepassing is.

2.2 Directie en dagelijkse leiding

De dagelijkse leiding wordt gevormd door de Directie. Regelmatig vindt er overleg plaats tussen de Directie en het Bestuur. Maandelijks legt de Directie verantwoording af aan het Bestuur door middel van een managementrapportage. De bevoegdheden en taken van de Directie zijn door het Bestuur vastgelegd in een reglement.

De heer Van der Vis heeft in verband met het aanvaarden van een functie elders in de HAL-Groep zijn taak als directeur van het Fonds neergelegd. Wij willen de heer Van der Vis bedanken voor de bijdragen die hij heeft geleverd aan de ontwikkelingen van het Fonds. In zijn plaats is door het Bestuur per 3 november 2011 de heer T.L. van der Hoeven als directeur van het Fonds benoemd. De Nederlandsche Bank heeft met deze voordracht ingestemd.

2.3 Deelnemersraad

Het Bestuur en Directie van het Fonds hebben in 2011 tweemaal met de Deelnemersraad vergaderd. Tijdens deze vergaderingen zijn o.a. de jaarrekening 2010, de halfjaarcijfers 2011, het beleggingsbeleid, de wijziging van statuten en reglementen, de Actuarieel Bedrijfstechnische Nota en de aanpassing van de pensioenen per 1 januari 2012 besproken.

In februari 2011 is de heer J.P.de Wit, lid van de Deelnemersraad, na een kortstondige ziekte overleden. Vanaf 2002 is de heer De Wit lid van de Deelnemersraad geweest. Het Fonds is hem veel dank verschuldigd voor zijn inbreng. Op basis van het huidige reglement zal de vacature niet worden ingevuld.

2.4 Verantwoordingsorgaan

Het Bestuur en Directie van het Fonds hebben in 2011 eenmaal met het Verantwoordingsorgaan vergaderd. Tijdens deze vergadering zijn o.a. de jaarrekening 2010 en het rapport van de Visitatiecommissie besproken.

De heer Van Meerbeeck heeft in verband met het aanvaarden van een functie elders in de HAL-Groep zijn taak als voorzitter van het Verantwoordingsorgaan per 1 september 2011 neergelegd. Wij willen de heer Van Meerbeeck bedanken voor de bijdragen die hij heeft geleverd aan het Fonds. Door HAL Holding N.V. is als zijn opvolger de heer J.B. van Marwijk Kooij benoemd.

Ontwikkelingen

1 Ontwikkelingen ten aanzien van pensioenen

1.1 Financiële positie van het Fonds

Met ingang van 1 januari 2007 is voor pensioenfondsen het Financieel Toetsingskader (FTK) van kracht geworden. De belangrijkste wijziging betreft het waarderen van de voorziening pensioenverplichtingen (VPV) op marktwaarde.

Onder het FTK is het 'vereist eigen vermogen' het vermogen dat hoort bij de zogeheten evenwichtssituatie van het Fonds. In die evenwichtssituatie is het eigen vermogen zodanig vastgesteld dat met de wettelijk vastgestelde zekerheidsmaat van 97,5% wordt voorkomen dat het Fonds binnen één jaar over minder middelen beschikt dan nodig om te kunnen voldoen aan de onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Met andere woorden, de kans dat het Fonds zich één jaar later in een situatie van onderdekking bevindt, is kleiner dan of gelijk aan 2,5%.

De toezichthouder, De Nederlandsche Bank N.V., heeft een gestandaardiseerde methode vastgesteld om te toetsen of er voldoende eigen vermogen aanwezig is: de standaardtoets. De standaardtoets meet voor een aantal risicofactoren het mogelijke (negatieve) effect (in euro's) op het eigen vermogen. Omdat de resultaten van de standaardtoets afhankelijk zijn van marktomstandigheden en het risicoprofiel van de aanwezige beleggingen, fluctueren ze in de loop van de tijd. Het vereiste eigen vermogen op basis van deze toets bedraagt ultimo 2011 € 15.003.997 (2010: € 13.844.990). Het feitelijke eigen vermogen van het Fonds ultimo 2011 bedraagt € 52.905.679 (2010: € 73.985.122). Dit betekent dat het Fonds ultimo 2011 voldoet aan de solvabiliteitstoets.

1.2 Pensioenaanpassingen

Het Fonds heeft geen ambitie om jaarlijks toeslagen te geven op pensioenrechten en pensioenaanspraken. Het Bestuur besluit jaarlijks of een toeslag wordt verleend, rekening houdend met de financiële positie van het Fonds (toeslagmatrix B).

Per 1 januari 2011 werden de ingegane pensioenen en premievrije aanspraken van gewezen deelnemers verhoogd met 1,38%. Per 1 januari 2012 werd een verhoging van 2,33% doorgevoerd. Deze verhoging is reeds in de Voorziening pensioenverplichtingen per 31 december 2011 verantwoord.

1.3 Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen over 2011 bedroegen € 4.149.453 versus € 4.299.779 in het jaar ervoor, een daling met 3,5%. Deze daling is de resultante van de toeslagen per 1 januari 2011 en de wijziging van het aantal pensioengerechtigden en hun uitkeringen.

Tevens heeft het Bestuur besloten aan alle gepensioneerden een kerstgratificatie van € 500 toe te kennen. De totale kosten hiervan bedroegen € 851.500 (2010: € 853.500).

Ten slotte heeft het Bestuur besloten aan alle gepensioneerden een kerstpakket te geven. De totale kosten hiervan bedroegen € 131.158 (2010: € 140.538).

1.4 *Pensioenverplichtingen*

Onder het Financieel Toetsingskader dienen de verplichtingen gewaardeerd te worden tegen de marktrente. Tevens dient er bij de vaststelling van de verplichtingen rekening te worden gehouden met de ontwikkeling van de levensverwachtingen.

De huidige grondslagen van het Fonds voldoen aan bovenstaande eisen en zijn voldoende prudent.

In 2011 heeft het Fonds een onder het FTK verplichte solvabiliteits- en continuïteitstoets laten uitvoeren. De conclusie van deze toets is dat het Fonds met een zekerheid van meer dan 95% zowel op korte, lange en zeer lange termijn aan haar verplichtingen zal kunnen voldoen.

1.5 *Herverzekeringen*

Het overlijdensrisico van de deelnemers uit hoofde van de pensioenregeling wordt op risicobasis herverzekerd. Het door het Fonds te dragen eigen risico, het z.g. eigen behoud, per deelnemer is gelijk aan € 150.000. Het in 2011 totaal herverzekerde bedrag bedroeg € 30.441.000 (2010: € 27.333.000).

Het risico in verband met het ANW-hiaat is herverzekerd in de vorm van risicokapitalen. Hierbij wordt geen eigen behoud gehanteerd. Het totaal verzekerd kapitaal bedroeg in 2011 € 6.804.000 (2010: € 6.373.000).

Het risico van arbeidsongeschiktheid met betrekking tot het arbeidsongeschiktheidspensioen is herverzekerd, waarbij een eigen behoud per deelnemer geldt van € 10.000 jaarlijkse uitkering. Het totaal verzekerd arbeidsongeschiktheidspensioen in het boekjaar 2011 bedroeg € 1.729.400 (2010: € 1.609.700).

1.6 *Actuarieel verslag*

Het actuariael resultaat over het boekjaar 2011 van € (21.079.443) (2010: € 5.967.129) kan als volgt nader worden toegelicht.

Het resultaat op beleggingen in 2011 bedroeg € (10.987.912) (2010: € 11.289.855).

Het effect van de wijziging in de rentetermijnstructuur op de voorziening pensioenverplichtingen per 31 december 2011 bedraagt € (5.896.102) (2010: € (3.667.341)). De gemiddelde rekenrente behorende bij de duration van de pensioenverplichtingen bedraagt per 31 december 2011 2,68% (2010: 3,34%). Per 1 januari 2010 bedroeg de gemiddelde rekenrente 3,70%.

Het totale resultaat op de gehanteerde grondslagen in 2011 bedroeg € 280.045 (2010: € 701.295). Aangezien in de praktijk de bestandsontwikkeling afwijkt van de gehanteerde grondslagen ontstaan resultaten voor het Fonds. Dit positieve resultaat is met name ontstaan doordat het aantal overledenen, gewogen naar VPV, afwijkt van hetgeen in de gehanteerde overlevingstafels is verondersteld.

Premie

Tussen werkgever en het Fonds is een uitvoeringsovereenkomst gesloten. Met betrekking tot de premiebetaling is hierin het volgende overeengekomen:

- De werkgever betaalt de kostendekkende premie, berekend op basis van een gedempte rekenrente van 4%.
- Indien de dekkingsgraad hoger is dan het op basis van artikel 132 van de Pensioenwet berekende vereist eigen vermogen voorziet de overeenkomst in een mechanisme van premiekorting.
- Indien de dekkingsgraad lager is dan het op basis van artikel 132 van de Pensioenwet berekende vereist eigen vermogen voorziet de overeenkomst in extra premiestortingen door de werkgever.
- De werkgever is bevoegd de feitelijk af te dragen premie te maximeren op 30% van de salarissom van de deelnemers aan de pensioenregeling.

	<u>2011</u>	<u>2010</u>
	€	€
Kostendekkende premie	1.431.156	1.393.924
Gedempte kostendekkende premie	1.164.959	1.310.289

Voor de jaren 2010 en 2011 is aan de werkgever conform bovenstaande uitvoeringsovereenkomst geen premie in rekening gebracht.

2 Ontwikkelingen ten aanzien van beleggingen

2.1 Algemeen

Het beleggingsbeleid wordt vastgesteld door het Bestuur. Het beleggingsbeleid is vastgelegd in de Verklaring beleggingsbeginselen. Dit beleid wordt tijdens de bestuursvergaderingen geëvalueerd en zo nodig aangepast. De verdeling per 31 december 2010 en 2011 is als volgt:

	<u>2011</u>	<u>2010</u>
Aandelen	57,1%	60,2%
Obligaties en obligatiefondsen	29,8%	28,6%
Hypothecaire leningen	0,6%	0,9%
Deposito's, spaartegoeden en liquide middelen	12,4%	10,1%
Overige activa en passiva	0,1%	0,2%

Het Bestuur heeft in 2011 geen wijzigingen aangebracht in de beleggingsportefeuille. De daling in het belang in aandelen is toe te schrijven aan de koerdalingen op de aandelenmarkten in 2011.

De obligatieportefeuille is gewijzigd door enerzijds positieve koersresultaten en anderzijds de aflossing van één obligatie.

De spaartegoeden en liquide middelen zijn iets gestegen door enerzijds de inkomsten uit aflossingen en interestbetalingen en anderzijds de betaling van pensioenen en kosten.

Maandelijks rapporteert de Directie aan het Bestuur omtrent de uitvoering van het beleggingsbeleid en tijdens de bestuursvergaderingen wordt hier een verdere toelichting op gegeven. Ieder kwartaal wordt verslag uitgebracht aan De Nederlandsche Bank N.V. over de wijzigingen in de beleggingsportefeuille alsook over de behaalde resultaten.

2.2 Aandelen

In het jaar 2011 hebben de door ons gevolgde aandelenmarkten een negatief resultaat laten zien. De door ons Fonds gebruikte benchmark, de MSCI EMU-index, heeft over 2011 een performance behaald van -/14,89% (2010: 2,40%). De performance van onze aandelenportefeuille bedroeg -/17,45% (2010: 15,73%).

2.3 Obligaties en obligatiefondsen

De performance van onze portefeuille bedroeg 7,03% (2010: 2,44%) tegenover 7,15% (2010: 6,53%) voor de door ons gebruikte benchmark, de 5-jarige Nederlandse Staatsleningen.

De obligatieportefeuille wordt zodanig belegd, dat de jaarlijkse kasstromen uit rente en aflossingen, samen met de tegoeden uit hoofde van deposito's, direct opvraagbare spaartegoeden en overige liquide middelen, voldoende zijn om voor de komende tien jaar aan de uitkering van de pensioenen te kunnen voldoen.

2.4 Hypothecaire leningen

In het verslagjaar zijn er geen nieuwe hypothecaire leningen verstrekt en is er een tweetal leningen afgelost. Het aantal uitstaande hypothecaire leningen bedraagt ultimo 2011: 3 (2010: 5). Het beleid van het Fonds blijft erop gericht hypothecaire leningen te verstrekken aan werknemers van de toetreden rechtspersonen tegen de marktrente minus een half procent.

De hypothecaire leningen hebben een rendement van 3,76% (2010: 3,66%) behaald.

2.5 Deposito's, spaartegoeden en liquide middelen

Het saldo liquide middelen per ultimo 2011 bedraagt € 14.119.605 (2010: € 13.255.704). Per 31 december 2011 wordt hiervan € 14.075.000 (2010: € 13.200.000) in de vorm van spaartegoeden aangehouden. Deze spaartegoeden worden aangehouden voor de betaling van de pensioenen en de administratiekosten in de komende jaren.

De deposito's, spaartegoeden en liquide middelen hebben een rendement van 1,90% (2010: 1,87%) behaald.

2.6 Risicoanalyse

Beleggingsrisico's

De beheersing van risico's in de beleggingsportefeuille is in de eerste plaats gericht op het realiseren van de langetermijndoelstellingen van het Fonds en vindt plaats binnen het integrale ALM-kader.

Het valutarisico wordt beperkt door te beleggen in activa die in euro zijn genoteerd, danwel te beleggen in activa in een andere valuta ter afdekking van een aangegane verplichting in dezelfde valuta.

Het kredietrisico wordt beperkt door te beleggen in een gespreide portefeuille van hoogwaardige debiteuren met minimaal een A-rating.

Het renterisico wordt slechts beperkt afgedekt. Het beleggingsbeleid heeft als doel de benodigde tienjarige cashflow te kunnen dekken uit de aflossingen en interestbetalingen op de obligatieportefeuille en de tegoeden uit hoofde van deposito's, direct opvraagbare spaartegoeden en overige liquide middelen.

Het prijsrisico van zakelijke en vastrentende waarden wordt beheerst door te beleggen in een gespreide portefeuille van aandelen en obligaties.

Verzekeringstechnische risico's

Ouderdoms- en nabestaandenpensioenen worden levenslang uitgekeerd. Het Fonds houdt om die reden rekening met de meest recente levensverwachtingen van de fondsleden, gebaseerd op waarnemingen uit het verleden. Met toekomstige effecten, die een verlenging van de levensverwachting veroorzaken, is rekening gehouden door het toepassen van een prognosetafel met adequate correcties voor ervaringssterfte en verwachte verbeteringen van de levensverwachting.

Het risico van vroegtijdig overlijden en arbeidsongeschiktheid is grotendeels verzekerd.

Operationele risico's

Het Fonds tracht de operationele risico's te beperken door maatregelen te treffen om de continuïteit en integriteit van de processen te waarborgen. Onder deze maatregelen vallen o.a. back-up en recovery-processen, procesbeschrijvingen, controlemaatregelen en

opleiding. Deze maatregelen worden op geregelde basis door externe partijen beoordeeld.

2.7 Corporate Governance / Pension Fund Governance

Op 9 december 2003 presenteerde de Commissie corporate governance de definitieve Nederlandse corporate governance-code voor beursgenoteerde vennootschappen met een statutaire zetel in Nederland. Deze code treedt in werking vanaf het boekjaar op of na 1 januari 2004. Voor institutionele beleggers geldt als principe dat zij onder andere jaarlijks hun beleid publiceren ten aanzien van het uitoefenen van het stemrecht op aandelen die zij houden in beursgenoteerde vennootschappen en dat zij verslag doen van de uitvoering van dit beleid. De investeringen van het Fonds in Nederlandse beursgenoteerde aandelen vindt momenteel geheel plaats via fondsen. Als gevolg hiervan heeft het Fonds geen aandeelhoudersrechten in beursgenoteerde Nederlandse ondernemingen. Indien het Fonds in de toekomst wel directe belangen zal houden in Nederlandse beursgenoteerde aandelen, zal het Bestuur zich tijdig over het te voeren beleid buigen.

Door de invoering van de Pensioenwet per 1 januari 2007 zijn de door de Stichting van de Arbeid (STAR) geformuleerde principes voor goed pensioenfondsbestuur (Pension Fund Governance) verankerd in een wettelijk kader. De principes hebben betrekking op transparantie, openheid en communicatie, zorgvuldig bestuur, deskundigheid, intern toezicht en verantwoording.

In 2011 heeft het Bestuur op deze principes de volgende acties ondernomen:

- Het Bestuur heeft over het boekjaar 2010 verantwoording afgelegd aan het Verantwoordingsorgaan. In de jaarrekening 2010 heeft het Verantwoordingsorgaan verslag gedaan van haar bevindingen;
- Eind 2010 heeft de Visitatiecommissie haar visitatie afgerond. Het Bestuur en de Visitatiecommissie hebben daarna het rapport besproken. Daarna is het rapport met het Verantwoordingsorgaan besproken. In de jaarrekening 2010 heeft de Visitatiecommissie verslag gedaan van haar bevindingen.
- In 2011 zijn een aantal nieuwe functionarissen benoemd. Allen hebben zij een meerdaagse pensioencursus gevolgd en een deskundigheidstoets afgelegd.

Vooruitzichten

Voor het komende jaar verwachten wij een verdere daling van het deelnemersbestand. Het aantal ingegane pensioenen zal zich rond het huidige niveau begeven, terwijl het aantal gewezen deelnemers door pensionering verder zal dalen.

De praktische uitwerking van het pensioenakkoord, kostentransparantie en bestuursmodellen is volop in beweging. Het Bestuur en Directie volgen deze ontwikkelingen en zullen hier tijdig actie op ondernemen.

Rotterdam, 5 juni 2012

M.F. Groot

S.E. Eisma

A.C. Snelleman

R.L. de Visser

Jaarrekening

Balans per 31 december 2011
(na voorgestelde resultaatbestemming)

	31 december 2011		31 december 2010	
	€	€	€	€
Beleggingen voor risico Fonds				
Aandelen (1.1)	65.022.416		78.769.676	
Obligaties (1.2)	33.996.925		37.414.759	
Hypothecaire leningen (1.3)	728.379		1.119.856	
Deposito's en spaartegoeden (1.4)	14.075.000		13.200.000	
		113.822.720		130.504.291
Vorderingen en overlopende activa				
Aandeel herverzekeraar in technische voorzieningen (4.2)	69.970		64.962	
Te ontvangen interest	592.266		694.445	
Overlopende activa	97.541		-	
		759.777		759.407
Liquide middelen (2)		44.605		55.704
		<u>114.627.102</u>		<u>131.319.402</u>

	31 december 2011		31 december 2010	
	€	€	€	€
Stichtingskapitaal en reserves (3)				
Stichtingskapitaal	227		227	
Overige reserves	52.905.452		73.984.895	
		52.905.679		73.985.122
Technische voorzieningen				
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het Fonds (4.1)	55.806.194		51.903.320	
Overige technische voorzieningen (4.3)	5.315.626		5.032.373	
		61.121.820		56.935.693
Overige schulden en overlopende passiva		599.603		398.587
		<u>114.627.102</u>		<u>131.319.402</u>

Staat van baten en lasten over 2011

	2011	2010
	€	€
BATEN		
Beleggingsresultaten voor risico Fonds (5)		
Directe beleggingsopbrengsten	1.181.778	1.420.016
Indirecte beleggingsopbrengsten	(12.165.094)	10.570.160
Kosten van vermogensbeheer	(4.596)	(7.654)
	(10.987.912)	11.982.522
Saldo overdrachten van rechten (6)	3.408	44.095
	(10.984.504)	12.026.617
LASTEN		
Pensioenuitkeringen (7)	5.000.953	5.153.279
Pensioenuitvoeringskosten (10)	379.065	422.343
Pensioenopbouw	879.524	831.212
Toeslagen	1.031.816	667.285
Rentetoevoeging	643.646	630.937
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	(4.142.120)	(4.289.989)
Wijziging uit hoofde van overdracht rechten	4.395	66.101
Wijziging marktrente	5.569.545	3.463.924
Wijziging overlevingstafel	-	(666.365)
Overige mutaties	(83.932)	(491.834)
Mutatie balanspost voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het Fonds (4.1)	3.902.874	211.271
Mutatie balanspost overige technische voorzieningen (4.3)	283.253	54.406
Mutatie balanspost Aandeel herverzekeraar in technische voorzieningen (4.2)	(5.008)	(21.272)
Herverzekeringen (9)	83.189	70.470
Overige lasten (11)	450.613	168.991
	10.094.939	6.059.488
Saldo van baten en lasten	(21.079.443)	5.967.129

Bestemming van het saldo van baten en lasten

	2011	2010
	<hr/>	<hr/>
		€
Algemene reserve	(21.079.443)	5.967.129
Wettelijke reserve	-	-
	<hr/>	<hr/>
Totaal saldo van baten en lasten	(21.079.443)	5.967.129
	<hr/>	<hr/>

Kasstroomoverzicht

	2011		2010	
	€	€	€	€
Kasstroomen uit operationele activiteiten				
<i>Uitgaven:</i>				
Pensioenuitkeringen (7)	(5.000.953)		(5.153.279)	
Pensioenuitvoeringskosten (10)	(379.065)		(422.343)	
Overig	(347.139)		(242.894)	
		(5.727.157)		(5.818.516)
Kasstroomen uit financieringsactiviteiten				
<i>Uitgaven:</i>				
Overgedragen pensioenverplichtingen (6)	-		-	
Premies herverzekering (9)	(92.675)		(81.673)	
	(92.675)		(81.673)	
<i>Ontvangsten:</i>				
Premies en koopsommen	-		-	
Overgenomen pensioenverplichtingen (6)	3.408		44.095	
Winstdeling herverzekering (9)	9.486		11.203	
	12.894		55.298	
		(79.781)		(26.375)
Kasstroomen uit investeringsactiviteiten				
<i>Ontvangsten:</i>				
Verkopen en aflossingen van beleggingen (1.1, 1.2, 1.3)	5.391.477		31.062.142	
Directe beleggingsopbrengsten (5)	1.283.958		1.375.291	
	6.675.435		32.437.433	
<i>Uitgaven:</i>				
Aankopen en verstrekkingen beleggingen (1.1, 1.2, 1.3)	-		(15.869.304)	
Kosten van vermogensbeheer (5)	(4.596)		(7.654)	
	(4.596)		(15.876.958)	
	6.670.839		16.560.475	
Mutatie geldmiddelen	863.901		10.715.584	

Actuariële en bedrijfstechnische analyse

	2011	2010
	€	€
Resultaat op interest		
Directe en indirecte beleggingsopbrengsten	(10.987.912)	11.982.522
Actuarieel benodigde interest	(706.615)	(692.667)
Wijziging rentetermijnstructuur	(5.896.102)	(3.667.341)
	<u>(17.590.629)</u>	<u>7.622.514</u>
Resultaat op kosten		
Beschikbaar voor administratiekosten	259.192	258.238
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten	(379.065)	(422.343)
	<u>(119.873)</u>	<u>(164.105)</u>
Resultaat op financiering		
Herverzekering	(83.189)	(69.737)
Aanspraken actieven, ingegane pensioenen en premievrijen	(1.172.519)	(1.121.419)
Toeslagen	(1.091.165)	(704.843)
	<u>(2.346.873)</u>	<u>(1.895.999)</u>
Resultaat op grondslagen		
Resultaat op sterfte	145.963	574.055
Resultaat op uitkeringen	(11.703)	(12.603)
Resultaat op pensionering	26.457	40.163
Resultaat op waardeoverdrachten	(1.251)	(25.972)
Wijziging overlevingstafel	-	725.915
Overig	120.579	125.652
	<u>280.045</u>	<u>1.427.210</u>
Overige resultaten		
Gratificaties	(851.500)	(853.500)
Overig	(450.613)	(168.991)
	<u>(1.302.113)</u>	<u>(1.022.491)</u>
	<u>(21.079.443)</u>	<u>5.967.129</u>

Toelichting op de balans en staat van baten en lasten

1 Grondslagen voor waardering van activa en passiva

1.1 Algemene grondslagen

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met in Nederland algemeen aanvaarde verslaggevingsregels voor pensioenfondsen. De jaarrekening is opgesteld in euro's.

Beleggingen en pensioenverplichtingen worden gewaardeerd op actuele waarde. De overige activa en passiva worden gewaardeerd op de verkrijgingsprijs. Indien geen specifieke waarderingsgrondslag is vermeld, vindt waardering plaats tegen de verkrijgingsprijs. In de balans, de staat van baten en lasten en het kasstroomoverzicht zijn referenties opgenomen, waarmee wordt verwezen naar de toelichting.

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd ten opzichte van het voorgaande jaar.

1.2 Schattingen en veronderstellingen

Bij toepassing van de grondslagen en regels voor het opstellen van de jaarrekening vormt het Bestuur van het Fonds zich verschillende oordelen en maakt schattingen die essentieel kunnen zijn voor de in de jaarrekening opgenomen bedragen. Indien het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de betreffende jaarrekeningposten.

1.3 Toelichting op het kasstroomoverzicht

Voor de opstelling van het kasstroomoverzicht is de directe methode gehanteerd, Hierbij worden alle ontvangsten en uitgaven als zodanig gepresenteerd. Er wordt onderscheid gemaakt tussen kasstromen uit operationele, financierings- en investeringsactiviteiten.

1.4 Vreemde valuta

De jaarrekening is opgesteld in euro's, zijnde de functionele en presentatievaluta van het Fonds.

Vorderingen, schulden en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers per balansdatum. De uit de omrekening voortvloeiende koersverschillen worden opgenomen onder de Overige baten en lasten in de staat van baten en lasten. Transacties in vreemde valuta gedurende de verslagperiode zijn in de jaarrekening verwerkt tegen de koers van afwikkeling.

1.5 Aandelen

Aandelen en participaties in beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd op marktwaarde, zijnde de beurswaarde per balansdatum. De marktwaarde van niet-beursgenoteerde participaties in beleggingsinstellingen is

gebaseerd op het aandeel dat het Fonds heeft in het eigen vermogen van het niet-beursgenoteerde aandeel per balansdatum.

1.6 Obligaties

Beursgenoteerde obligaties zijn gewaardeerd op marktwaarde, zijnde de beurswaarde per balansdatum.

1.7 Hypothecaire leningen

Hypothecaire leningen worden gewaardeerd op basis van nominale waarde, onder aftrek van een eventuele voorziening voor oninbaarheid.

1.8 Deposito's en spaartegoeden

Deposito's en spaartegoeden worden gewaardeerd op basis van nominale waarde.

1.9 Vorderingen, overlopende activa en overige activa

Vorderingen worden opgenomen tegen de reële waarde van de tegenprestatie, gewoonlijk de nominale waarde. Een voorziening wordt getroffen op de vorderingen op grond van verwachte oninbaarheid.

1.10 Liquide middelen

Liquide middelen worden gewaardeerd op basis van nominale waarde.

1.11 Stichtingskapitaal en reserves

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het Fonds en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen.

1.12 Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het Fonds en Aandeel herverzekeraar in technische voorzieningen (VPV)

De VPV betreft de op actuariële grondslagen bepaalde waarde van de pensioenverplichtingen die het Fonds jegens de verzekerden heeft. De belangrijkste kenmerken van de methode die is gevolgd om de voorziening vast te stellen zijn de volgende:

- De pensioenverplichtingen zijn berekend op het niveau per balansdatum.
- De pensioenverplichtingen zijn berekend over de voltooide deelnemersjaren. De aanspraken over de toekomstige deelnemersjaren zijn buiten beschouwing gelaten.
- Voor arbeidsongeschikte deelnemers is de contante waarde van de aanspraken over toekomstige deelnemersjaren in de voorziening opgenomen.

De VPV is berekend op basis van de volgende grondslagen:

- Overlevingstafel: AG Prognosetafel 2010-2060 met een leeftijdsterugstelling voor zowel mannen als vrouwen van twee jaar voor de pensioendatum en één jaar na de pensioendatum. Voor medeverzekerden wordt een leeftijdsterugstelling van één jaar gehanteerd.
- Geboortedata: verondersteld is dat alle verzekerden zijn geboren op 1 juli van hun geboortejaar.
- Rentevoet: De gehanteerde rekenrente is gebaseerd op de door DNB voorgeschreven rentetermijnstructuur.
- Gehuwdheidsfrequentie: voor deelnemers en slapers 100% vóór en op de pensioendatum. Voor pensioengerechtigden is uitgegaan van de werkelijke burgerlijke staat. Het leeftijdsverschil tussen man en vrouw is op drie jaar gesteld.
- Toeslagen: het Fonds heeft geen ambitie om jaarlijks toeslagen te geven op pensioenrechten en pensioenaanspraken. Het Bestuur besluit jaarlijks of een toeslag wordt verleend, rekening houdend met de financiële positie van het Fonds (toeslagmatrix B).

1.13 Overige technische voorzieningen

Voorziening administratiekosten

De voorziening administratiekosten houdt verband met de toekomstige uitvoeringskosten van de pensioenregeling. De voorziening bedraagt 6% van de voorziening pensioenverplichtingen per einde van het boekjaar. Jaarlijks valt ter dekking van de administratiekosten 0,5% van de voorziening pensioenverplichtingen aan het begin van het boekjaar vrij.

Invaliditeitsvoorziening

De invaliditeitsvoorziening houdt verband met het risico van voortzetting van de pensioenopbouw bij arbeidsongeschiktheid en het eigen behoud bij de arbeidsongeschiktheidsuitkering.

De invaliditeitsvoorziening bedraagt minimaal 15% van de contante waarde van de nog op te bouwen pensioenaanspraken van de actieve deelnemers.

2 Grondslagen voor bepaling van het resultaat

2.1 Algemeen

De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorzieningen pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

2.2 Beleggingsresultaten risico Fonds

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardewijzigingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. (In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan rentebaten en -lasten, dividenden en soortgelijke opbrengsten.

Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden zowel de externe in rekening gebrachte kosten als de daaraan toegerekende interne kosten verstaan.

Verrekening van kosten

Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn verrekend de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen e.d.

2.3 Bijzondere waardeverminderingen

Door het Fonds wordt op iedere balansdatum beoordeeld of er aanwijzingen zijn dat een vast actief aan een bijzondere waardevermindering onderhevig kan zijn. Indien dergelijke indicaties aanwezig zijn, wordt de realiseerbare waarde van het actief vastgesteld. Indien het niet mogelijk is de realiseerbare waarde voor het individuele actief te bepalen, wordt de realiseerbare waarde bepaald van de kasstroomgenererende eenheid waartoe het actief behoort. Van een bijzondere waardevermindering is sprake als de boekwaarde van een actief hoger is dan de realiseerbare waarde; de realiseerbare waarde is de hoogste van de opbrengstwaarde en de bedrijfswaarde.

2.4 Saldo overdracht van rechten

De post Saldo overdracht van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

2.5 *Pensioenuitkeringen*

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

2.6 *Pensioenuitvoeringskosten*

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

1 Beleggingen voor risico Fonds

1.1 Aandelen

	2011	2010
	€	€
Stand begin boekjaar	78.769.676	71.785.764
Aankopen	-	-
	78.769.676	71.785.764
Verkopen	-	(3.721.964)
Waarderingsverschillen	(13.747.260)	10.705.876
Stand einde boekjaar	65.022.416	78.769.676

De beleggingen in aandelen staan ter vrije beschikking.

1.2 Obligaties en obligatiefondsen

	2011	2010
	€	€
Stand begin boekjaar	37.414.759	49.011.700
Aankopen	-	15.869.304
	37.414.759	64.881.004
Verkopen c.q. aflossingen	(5.000.000)	(27.630.605)
Waarderingsverschillen	1.582.166	164.360
Stand einde boekjaar	33.996.925	37.414.759

De beleggingen in obligaties en obligatiefondsen staan ter vrije beschikking.

1.3 Hypothecaire leningen

	<u>2011</u>	<u>2010</u>
	€	€
Stand begin boekjaar	1.119.856	1.129.506
Verstrekkings	-	-
	<u>1.119.856</u>	<u>1.129.506</u>
Verkopen c.q. aflossingen	(391.477)	(9.650)
Stand einde boekjaar	<u>728.379</u>	<u>1.119.856</u>

De beleggingen in hypothecaire leningen staan ter vrije beschikking.

1.4 Deposito's en spaartegoeden

	<u>2011</u>	<u>2010</u>
	€	€
Deposito's en spaartegoeden in EUR	14.075.000	13.200.000

De beleggingen in deposito's en spaartegoeden staan ter vrije beschikking.

1.5 Risicobeheer

Beleid en risicobeheer

Voor risicobeheer heeft het Bestuur de beschikking over de volgende beleidsinstrumenten:

- ALM-beleid en duration-matching
- Dekkingsgraad
- Financierings- en premiebeleid
- Toeslagbeleid
- Herverzekeringsbeleid
- Risicobeleid ten aanzien van uitbesteding.

Welke beleidsinstrumenten het Bestuur op welke manier zal hanteren wordt bepaald op basis van uitvoerige analyses van de te verwachten toekomstige ontwikkelingen van de verplichtingen en de ontwikkelingen op de financiële markten. Voor deze analyses gebruikt men onder andere Asset-Liability Management-studies (ALM) en het doorrekenen van stress-scenario's. Een ALM-studie analyseert de structuur van de pensioenverplichtingen en van verschillende beleggingsstrategieën en de ontwikkeling daarvan in diverse economische scenario's.

Op basis van de uitkomsten van deze analyses stelt het Bestuur beleggingsrichtlijnen vast waarop het door het Fonds uit te voeren beleggingsbeleid wordt gebaseerd. De beleggingsrichtlijnen zetten uiteen binnen welke grenzen en normen het beleggingsbeleid

moet worden uitgevoerd, en richten zich op het beheersen van de belangrijkste (beleggings)risico's. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt geen gebruik gemaakt van derivaten.

1. *Marktrisico*

Marktrisico is uit te splitsen in renterisico, valutarisico en prijsrisico. De beleggingsdoelstellingen bepalen de strategie die het Fonds volgt ten aanzien van het beleggingsrisico. In de dagelijkse praktijk zien de beleggingscommissie en de Directie toe op het marktrisico conform de binnen het Fonds aanwezige beleidskaders en de beleggingsrichtlijnen. De overallmarktposities worden periodiek gerapporteerd aan het Bestuur.

1.1. *Renterisico*

Het renterisico is het risico dat de waarden van de portefeuille vastrentende waarden en de pensioenverplichtingen veranderen als gevolg van ongunstige veranderingen in de markttrente. Maatstaf voor het meten van rentegevoeligheid is de duration. De duration is de gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren van de kasstromen.

	2011	2010
Duration van de vastrentende waarden	4,34	4,52
Duration van de nominale pensioenverplichtingen	13,40	12,10

Indien op balansdatum de duration van de beleggingen aanzienlijk korter is dan de duration van de verplichtingen is er sprake van een zogenaamde 'duration-mismatch'. Bij een rentestijging zal de waarde van beleggingen minder snel dalen dan de waarde van de verplichtingen (bij toepassing van de actuele marktrentestructuur), met als gevolg dat de dekkingsgraad zal stijgen. Voor het Fonds geldt dat bij een rentedaling de waarde van de beleggingen minder snel stijgt dan de waarde van de verplichtingen, waardoor de dekkingsgraad daalt.

Het Fonds dekt het renterisico slechts beperkt af aangezien haar beleggingsbeleid als doel heeft de benodigde cashflow voor de komende tien jaar te kunnen dekken uit de beschikbare kasstromen van de vastrentende waarden.

1.2. *Valutarisico*

Het valutarisico wordt beperkt door te beleggen in activa die in euro zijn genoteerd, danwel te beleggen in activa in een andere valuta ter afdekking van een aangegane verplichting in dezelfde valuta.

1.3. *Prijsrisico*

Prijsrisico is het risico dat door de ontwikkeling van marktprijzen (veroorzaakt door factoren die samenhangen met een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren) waardewijzigingen plaatsvinden. Wijzigingen in marktomstandigheden hebben altijd direct invloed op het beleggingsresultaat, omdat alle beleggingen worden gewaardeerd op reële waarde waarbij waardewijzigingen onmiddellijk worden verwerkt in het saldo van baten en lasten.

Het Fonds tracht het prijsrisico te beheersen door te beleggen in een gespreide portefeuille van vastrentende en zakelijke waarden. Alle beleggingen vinden plaats in de landen die deel uitmaken van de Eurozone.

2. Kredietrisico

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het Fonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het Fonds vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's en spaartegoeden worden geplaatst en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Beheersing vindt onder meer plaats door het stellen van limieten aan tegenpartijen, het stellen van minimumeisen aan de kredietwaardigheid van de debiteur en het vragen van extra zekerheden zoals onderpand bij hypothecaire geldleningen.

Ten aanzien van de kredietwaardigheid van de debiteuren van de obligatieportefeuille kan het volgende overzicht worden gegeven:

Rating volgens Moody's Investors Service	2011	2010
	€	€
Staatsleningen	28.758.509	32.030.589
AAA	5.238.416	5.384.170
	<u>33.996.925</u>	<u>37.414.759</u>

De spaartegoeden staan bij een Nederlandse bank met een rating volgens Moody's Investor Service van Aa3.

3. Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het Fonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicocomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico kan worden beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities, rekening houdend met directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten.

Het Fonds beheerst dit risico door voor de periode van tien jaar de cashflow uit de activa zo veel mogelijk te matchen met de uitkeringsverplichtingen. Alle activa zijn zeer liquide.

4. Verzekeringstechnische risico's (actuariële risico's)

De belangrijkste actuariële risico's zijn het langleven-, overlijdens- en arbeidsongeschiktheidsrisico.

Het belangrijkste actuariële risico is het langlevenrisico (het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen). Als gevolg hiervan is de pensioenvermogensopbouw niet toereikend voor de uitkering van de pensioenverplichting. Door toepassing van de AG Prognosetafel 2010-2060 met adequate correcties voor ervaringssterfte en verwachte

verbeteringen van de levensverwachting is het langlevensrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Het overlijdensrisico betekent dat het Fonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor het Fonds geen voorzieningen heeft getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen. Het Fonds heeft het nabestaanden- en wezenpensioen op risicobasis herverzekerd bij een externe herverzekeringsmaatschappij. Deze herverzekeringsmaatschappij is aangemeld bij de Autoriteit Financiële Markten en haar vergunning is genotificeerd bij De Nederlandsche Bank. De herverzekeringsovereenkomsten lopen af per 31 december 2014. Met de herverzekeraar is een resultatendeling overeengekomen. Het door het Fonds te dragen eigen risico, het z.g. eigen behoud, per deelnemer is gelijk aan € 150.000.

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het Fonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid en het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen. Het Fonds heeft het arbeidsongeschiktheidspensioen op risicobasis herverzekerd bij de hierboven genoemde herverzekeringsmaatschappij. De herverzekeringsovereenkomst loopt af per 31 december 2014. Het door het Fonds te dragen eigen risico, het z.g. eigen behoud, per deelnemer is gelijk aan € 10.000 jaarlijkse uitkering. Het risico voor premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid wordt door het Fonds in eigen beheer gehouden. In de balans is hier een voorziening voor getroffen.

5. Toeslagrisico

Het Fonds heeft geen ambitie om jaarlijks toeslagen te geven op pensioenrechten en pensioenaanspraken. Het Bestuur besluit jaarlijks of een toeslag wordt verleend, rekening houdend met de financiële positie van het Fonds (toeslagmatrix B). Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat de toeslagverlening voorwaardelijk is.

6. Operationeel risico

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Dergelijke risico's worden door het Fonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn op gebieden zoals interne organisatie, procedures, processen en controles en de kwaliteit van geautomatiseerde systemen. Deze kwaliteitseisen worden periodiek getoetst door het Bestuur.

7. Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het Fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het Fonds niet beheersbaar.

2 Liquide middelen

Onder de liquide middelen worden opgenomen die kasmiddelen en tegoeden op bankrekeningen die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn. De liquide middelen staan ter vrije beschikking.

3 Stichtingskapitaal en reserves

	Stichtings- kapitaal	Overige reserves	Totaal
	€	€	€
Stand per 1 januari 2010	227	68.017.766	68.017.993
Bestemming saldo van baten en lasten	-	5.967.129	5.967.129
Stand per 31 december 2010	227	73.984.895	73.985.122
Bestemming saldo van baten en lasten	-	(21.079.443)	(21.079.443)
Stand per 31 december 2011	227	52.905.452	52.905.679

Solvabiliteit en dekkingsgraad

	2011	2010
Vereist eigen vermogen	124,5%	124,3%
Minimaal vereist eigen vermogen	104,2%	105,0%

De buffers worden door het Fonds berekend met behulp van de standaardmethode, die is aangepast om rekening te kunnen houden met actief beheer. Hierbij wordt voor de samenstelling van de beleggingen uitgegaan van de feitelijke assetmix in de evenwichtssituatie.

De vermogenspositie van het Fonds kan worden gekarakteriseerd als toereikende solvabiliteit. Het (minimaal) vereist eigen vermogen wordt berekend met gebruikmaking van een standaard model.

De dekkingsgraad van het Fonds bedraagt per 31 december 2011 187% (2010: 230%).

4 Technische voorzieningen

4.1 Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het Fonds

	2011	2010
	€	€
Stand begin boekjaar	51.903.320	51.692.049
<i>Toevoegingen:</i>		
Interest	643.646	630.937
Verworven aanspraken deelnemers, pensioen- en aanspraakrechtigden	879.524	831.212
Indexatie van rechten van pensioen- en aanspraakgerechtigden	1.031.816	667.285
Waarde-overdrachten	4.395	66.101
Wijziging rentetermijnstructuur	5.569.545	3.463.924
	8.128.926	5.659.459
<i>Vrijval:</i>		
Uitkeringen	(4.142.120)	(4.289.989)
Pensionering en overlijden	(51.743)	(457.294)
Wijziging overlevingstafel	-	(666.365)
Overig	(32.189)	(34.540)
	(4.226.052)	(5.448.188)
Stand einde boekjaar	55.806.194	51.903.320

4.2 Aandeel herverzekeraar in technische voorzieningen

	2011	2010
	€	€
Stand begin boekjaar	64.962	43.690
<i>Toevoegingen:</i>		
Interest	823	801
Indexatie van rechten	2.415	2.338
Wijziging rentetermijnstructuur	7.185	4.168
Wijziging overlevingstafel	-	18.460
	10.423	25.767
<i>Vrijval:</i>		
Uitkeringen	(2.925)	(2.813)
Overig	(2.490)	(1.682)
	(5.415)	(4.495)
Stand einde boekjaar	69.970	64.962

4.3 Overige technische voorzieningen

4.3.1 Voorziening administratiekosten

	2011	2010
	€	€
Stand begin boekjaar	3.110.302	3.098.858
<i>Toevoegingen:</i>		
Interest	38.569	37.808
Opslag in premies	28.991	22.530
Wijziging rentetermijnstructuur	333.742	207.585
Dotatie	108.169	103.081
	<u>509.471</u>	<u>371.004</u>
<i>Vrijval:</i>		
Beschikbaar voor kosten	(259.192)	(258.238)
Wijziging overlevingstafel	-	(41.090)
Overig	(16.408)	(60.232)
	<u>(275.600)</u>	<u>(359.560)</u>
Stand einde boekjaar	<u>3.344.173</u>	<u>3.110.302</u>

4.3.2 Invaliditeitsvoorziening

	2011	2010
	€	€
Stand begin boekjaar	1.922.071	1.879.109
<i>Toevoegingen:</i>		
Opslag in reguliere koopsommen	24.159	18.239
Interest	25.223	24.723
	<u>49.382</u>	<u>42.962</u>
<i>Vrijval:</i>		
Overig	-	-
Stand einde boekjaar	<u>1.971.453</u>	<u>1.922.071</u>

5 Beleggingsresultaten voor risico Fonds

	Direct	Indirect	2011	2010
	€	€	€	€
Aandelen	-	(13.747.260)	(13.747.260)	10.705.876
Obligaties en obligatiefondsen	886.219	1.582.166	2.468.385	1.079.473
Hypothecaire leningen	36.837	-	36.837	41.177
Deposito's en spaartegoeden	258.658	-	258.658	163.266
Overige interestbaten / lasten	64	-	64	384
	1.181.778	(12.165.094)	(10.983.316)	11.990.176
Af: kosten vermogensbeheer	-	(4.596)	(4.596)	(7.654)
	1.181.778	(12.169.690)	(10.987.912)	11.982.522

6 Saldo overdrachten van rechten

	2011	2010
	€	€
Inkomende waardeoverdrachten kasstroom	3.408	44.095
Toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen	4.659	70.067
Actuarieel resultaat inkomende waardeoverdrachten	(1.251)	(25.972)
Uitgaande waardeoverdrachten kasstroom	-	-
Onttrekking aan de voorziening pensioenverplichtingen	-	-
Actuarieel resultaat uitgaande waardeoverdrachten	-	-
	(1.251)	(25.972)

7 Pensioenuitkeringen

	2011	2010
	€	€
Ouderdomspensioenen	2.365.572	2.449.944
Nabestaandenpensioenen	1.781.278	1.847.332
Arbeidsongeschiktheidspensioenen	5.528	5.316
Herverzekering arbeidsongeschiktheidspensioenen	(2.925)	(2.813)
Gratificaties	851.500	853.500
	5.000.953	5.153.279

8 Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het Fonds

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuarieel berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling.

Toeslagen

Het Fonds heeft geen ambitie om jaarlijks toeslagen te geven op pensioenrechten en pensioenaanspraken. Het Bestuur besluit jaarlijks of een toeslag wordt verleend, rekening houdend met de financiële positie van het Fonds (toeslagmatrix B).

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met 1,30% (2010: 1,30%), zijnde € 706.615 (2010: € 692.667).

Wijziging marktrente

De door DNB voorgeschreven rentetermijnstructuur voor het vaststellen van de pensioenverplichtingen is voor zowel de kortere looptijden als de langere looptijden lager dan die van eind 2010. Dit heeft per saldo een verhogend effect op de technische voorzieningen van € 5.896.102 (2010: € 3.667.341).

De duration van de pensioenverplichtingen bedraagt eind 2011: 13,4 (2010: 12,1). Bij deze duration hoort een gemiddelde rekenrente van 2,68% (2010: 3,34%).

Wijziging levensverwachting

Bij de vaststelling van de voorziening pensioenverplichtingen is rekening gehouden met de meest recente verwachte ontwikkelingen in de levensverwachting door toepassing van de AG Prognosetafel 2010-2060.

9 Herverzekeringen

	2011	2010
	€	€
Premies herverzekering	92.675	81.673
Winstdeling herverzekering	(9.486)	(11.203)
	<hr/> 83.189	<hr/> 70.470

Er geldt een winstdelingsregeling met de herverzekeraar waarbij jaarlijks wordt vastgesteld of er ten aanzien van de gezamenlijke participanten een positief verschil bestaat tussen de betaalde premies en de gedeclareerde schaden.

10 Pensioenuitvoeringskosten

	2011	2010
	€	€
Salariskosten	163.176	160.955
Administratiekosten	41.950	43.033
Controle- en advieskosten	165.561	216.207
Contributies en bijdragen	8.378	2.148
	<hr/> 379.065	<hr/> 422.343

Accountantshonoraria

Onder de controle- en advieskosten is een bedrag van € 33.568 (2010: € 34.855) opgenomen inzake honoraria van PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. Bovenstaande honoraria betreffen de werkzaamheden die bij het Fonds door de externe accountant zijn uitgevoerd terzake de controle van de jaarrekening.

11 Overige lasten

De overige lasten bestaan voornamelijk uit kosten in verband met bijeenkomsten, andere faciliteiten en de kerstpakketten voor de fondsleden voor een bedrag van € 450.613 (2010: € 168.991).

12 Verbonden partijen

Transacties met bestuurders

De bezoldiging van de bestuurders wordt nader toegelicht in hoofdstuk 15. Het Fonds heeft geen leningen verstrekt aan de (voormalige) bestuurders. Ook heeft het Fonds geen vorderingen op de (voormalige) bestuurders.

Overige transacties met verbonden partijen

Het Fonds heeft een uitvoeringsovereenkomst afgesloten met de werkgever ten aanzien van de uitvoering van het pensioenreglement. In de uitvoeringsovereenkomst worden o.a. de volgende zaken geregeld:

- Premievaststelling en betaling;
- Verstrekking informatie en gegevens;
- Toeslagverlening;
- Vaststelling en wijziging pensioenreglementen;
- Verplichtingen jegens leden Bestuur en andere organen.

Daarnaast heeft het Fonds een overeenkomst gesloten met de werkgever omtrent de doorbelasting van kosten voor personeel, huisvesting, automatisering e.d.

13 Premiebijdragen van werkgever en werknemers

De premiebijdragen van werkgever en werknemers bedragen in totaal 0% (2010: 0%) van de loonsom. De kostendekkende en gedempte kostendekkende premies zijn als volgt:

	<u>2011</u>	<u>2010</u>
	€	€
Kostendekkende premie	1.431.156	1.393.924
Gedempte kostendekkende premie	1.164.959	1.310.289

De gedempte kostendekkende premie is gelijk aan de krachtens artikel 128 van de Pensioenwet bepaalde kostendekkende premie, berekend op basis van een gedempte rekenrente van 4%.

14 Aantal personeelsleden

Bij het Fonds zijn geen werknemers in dienst. De werkzaamheden worden verricht door werknemers die in dienst zijn van de werkgever. De hieraan verbonden kosten bedragen € 163.176 (2010: € 160.955) en zijn voor rekening van het Fonds.

15 Beloningen bestuurders

De leden van het Bestuur ontvangen geen bezoldiging.

Rotterdam, 5 juni 2012

M.F. Groot

S.E. Eisma

A.C. Snelleman

R.L. de Visser

Overige gegevens

Resultaatbestemming

Vooruitlopend op het bestuursbesluit conform artikel 4.7 van de statuten van het Fonds is het resultaat over het boekjaar 2011 als volgt verwerkt:

Algemene reserve	€ (21.079.443)
Wettelijke reserve	-
	<hr/>
Totaal saldo van baten en lasten	€ (21.079.443)
	<hr/>

Vaststelling

Het Bestuur van Stichting Pensioenfonds HAL heeft de jaarrekening 2011 vastgesteld in de vergadering van 5 juni 2012.

Financiële overeenkomst met sponsor

Tussen werkgever en het Fonds is een uitvoeringsovereenkomst gesloten. Met betrekking tot de premiebetaling is hierin het volgende overeengekomen:

- De werkgever betaalt de kostendekkende premie, berekend op basis van een gedempte rekenrente van 4%.
- Indien de dekkingsgraad hoger is dan het op basis van artikel 132 van de Pensioenwet berekende vereist eigen vermogen voorziet de overeenkomst in een mechanisme van premiekorting.
- Indien de dekkingsgraad lager is dan het op basis van artikel 132 van de Pensioenwet berekende vereist eigen vermogen voorziet de overeenkomst in extra premiestortingen door de werkgever.
- De werkgever is bevoegd de feitelijk af te dragen premie te maximeren op 30% van de salarissom van de deelnemers aan de pensioenregeling.

Verslag van het Verantwoordingsorgaan

Het Bestuur dient verantwoording af te leggen aan het Verantwoordingsorgaan over het beleid en de wijze waarop het is uitgevoerd alsmede over de naleving van de principes voor goed pensioenfondsbestuur. Het Verantwoordingsorgaan heeft de taak om hier een oordeel over te geven.

Hiertoe heeft het Bestuur aan het Verantwoordingsorgaan het jaarverslag 2011 en de jaarrekening doen toekomen. Het Bestuur heeft voorts in een gezamenlijke bijeenkomst met het Verantwoordingsorgaan op 5 juni 2012 het uitgevoerde beleid toegelicht. Vragen met betrekking tot de mondelinge presentatie en de verstrekte stukken zijn ter vergadering beantwoord en hiervan wordt verslag gedaan in de notulen van deze vergadering.

Op grond van het voorgaande komt het Verantwoordingsorgaan tot het volgende oordeel:

- het Bestuur afdoende informatie aan het Verantwoordingsorgaan heeft verstrekt om zich een oordeel te vormen;
- het handelen van het Bestuur in 2011 in overeenstemming is geweest met de statuten en reglementen;
- het Bestuur in 2011 een consistent beleid heeft gevoerd, waarbij de belangen van alle betrokkenen evenwichtig zijn behartigd;
- het Bestuur logische beleidskeuzes voor de toekomst heeft gemaakt.

Reactie Bestuur

Het Bestuur heeft kennis genomen van het oordeel van het Verantwoordingsorgaan en dankt het Verantwoordingsorgaan voor de waardering van het bestuursbeleid over 2011.

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds HAL te Rotterdam is aan Towers Watson de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het verslagjaar 2011.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de fondsmiddelen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

In overeenstemming met de richtlijn "Samenwerking tussen accountant en actuaris ter zake van de controle van verantwoordingen van verzekeringsinstellingen" heeft de accountant van het pensioenfonds mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid en de volledigheid van de administratieve basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeelsvorming van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens en de bevindingen van de accountant ten aanzien hiervan zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt voor mijn beoordelingswerkzaamheden heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht:

- heb ik ondermeer onderzocht of de technische voorzieningen, het Minimaal Vereist Eigen Vermogen en het Vereist Eigen Vermogen toereikend zijn vastgesteld; en
- heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten. Ik heb mij een oordeel gevormd over de waarschijnlijkheid waarmee het pensioenfonds de tot balansdatum aangegane verplichtingen kan nakomen, mede in aanmerking nemend het financieel beleid van het pensioenfonds.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum ten minste gelijk aan het wettelijk Vereist Eigen Vermogen.

Gemeten naar de wettelijke maatstaf is ten aanzien van de verplichtingen, aangegaan tot balansdatum, sprake van een toereikende solvabiliteit.

Met in achtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds HAL is naar mijn mening goed.

Rotterdam, 5 juni 2012

L.A. de Gruijter AAG
Verbonden aan Towers Watson

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur van Stichting Pensioenfonds HAL

Verklaring betreffende de jaarrekening

Wij hebben de in dit rapport op pagina 16 tot en met 39 opgenomen jaarrekening 2011 van Stichting Pensioenfonds HAL te Rotterdam gecontroleerd. Deze jaarrekening bestaat uit de balans per 31 december 2011 en de staat van baten en lasten over 2011 en de toelichting, waarin zijn opgenomen een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

Verantwoordelijkheid van het bestuur

Het bestuur van de stichting is verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening die het stichtingskapitaal en reserves en het saldo van baten en lasten getrouw dient weer te geven, alsmede voor het opstellen van het bestuursverslag, beide in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW). Het bestuur is tevens verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de jaarrekening op basis van onze controle. Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder de Nederlandse controlestandaarden. Dit vereist dat wij voldoen aan de voor ons geldende ethische voorschriften en dat wij onze controle zodanig plannen en uitvoeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Een controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening. De geselecteerde werkzaamheden zijn afhankelijk van de door de accountant toegepaste oordeelsvorming, met inbegrip van het inschatten van de risico's dat de jaarrekening een afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten.

Bij het maken van deze risico-inschattingen neemt de accountant de interne beheersing in aanmerking die relevant is voor het opmaken van de jaarrekening en voor het getrouwe beeld daarvan, gericht op het opzetten van controlewerkzaamheden die passend zijn in de omstandigheden. Deze risico-inschattingen hebben echter niet tot doel een oordeel tot uitdrukking te brengen over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting. Een controle omvat tevens het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en van de redelijkheid van de door het bestuur van de stichting gemaakte schattingen, alsmede een evaluatie van het algehele beeld van de jaarrekening.

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is om een onderbouwing voor ons oordeel te bieden.

Oordeel

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het stichtingskapitaal en reserves van Stichting Pensioenfonds HAL per 31 december 2011 en van het saldo van baten en lasten over 2011 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verklaring betreffende overige bij of krachtens de wet gestelde eisen

Ingevolge artikel 2:393 lid 5 onder e en f BW vermelden wij dat ons geen tekortkomingen zijn gebleken naar aanleiding van het onderzoek of het bestuursverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, overeenkomstig Titel 9 Boek 2 BW is opgesteld, en of de in artikel 2:392 lid 1 onder b tot en met h BW vereiste gegevens zijn toegevoegd. Tevens vermelden wij dat het bestuursverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de jaarrekening zoals vereist in artikel 2:391 lid 4 BW.

Rotterdam, 5 juni 2012
PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Origineel getekend door drs. F.J. van Groenestein RA